

РОЗДІЛ 7 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Овсяннікова О. О.
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена визначенню основних факторів, які впливають на формування громадської думки щодо діяльності органів судової влади. Розглядаються особливості формування громадської думки та визначаються цілі, на досягнення яких має бути спрямована діяльність органів судової влади для підвищення рівня довіри громадськості. Наводяться дані соціологічних досліджень, які проводилися для з'ясування ставлення громадян до судової гілки влади.

Ключові слова: громадськість, громадська думка, довіра громадян, судова влада, судді, судова система.

Статья посвящена определению основных факторов, которые влияют на формирование общественного мнения относительно деятельности органов судебной власти. Рассматриваются особенности формирования общественного мнения, а также определяются цели, на осуществление которых должна быть направлена деятельность органов судебной власти для повышения уровня доверия общественности. Приводятся данные социологических исследований, которые проводились для выяснения отношения граждан к судебной ветви власти.

Ключевые слова: общественность, общественное мнение, доверие граждан, судебная власть, судьи, судебная система.

The article is devoted to defining major factors that influence the forming of public opinion about judicial power activity. The properties of the forming of public opinion are analyzed, goals as to improve public confidence are defined. The data of sociological researches is given to determine citizens' attitude to judicial branch of power.

Key words: the public, public opinion, citizens' confidence, judicial power, judges, court system.

Системні зміни, які відбуваються останнім часом у світі та не минули й Україну, не могли не торкнутися судової влади, яка в нашій державі, на жаль, все ще залишається непрозорою та пригніченою через недостатнє матеріально-фінансове забезпечення та велику кількість негативної інформації щодо її діяльності. Можна перелічувати багато факторів і впливів, які призвели до такого стану,

але на сьогодні особливо треба відмітити важливість прозорості судової влади, налагодження дієвої системи інформування громадян, створення комунікаційних механізмів та каналів для поширення інформації про діяльність судів та інших органів судової влади. Адже в ідеалі суспільство хоче бачити судову владу чесною, професійною, якій можна довіряти, яка є взірцем.

Метою статті є окреслення важливих напрямків діяльності державних органів, органів судової влади, засобів масової інформації та громадськості, спрямованих на налагодження взаємовідносин між ними та досягнення порозуміння, а також визначення основних факторів, які впливають на формування громадської думки щодо діяльності органів судової влади.

Дослідження в сфері взаємодії громадян та судової влади неодноразово здійснювалися в Україні. Вони стосувалися, головним чином, сприйняття громадянами судової системи взагалі, її відкритості/закритості, рівня обізнаності громадян щодо судової системи. Зокрема, вказані питання знайшли своє відображення у працях таких вчених та практиків, як О.Б. Абросімова, О.С. Денісова, О.І. Євтушенко, В.М. Лебедев, І.Є. Марочкін, С.В. Праскова, С.В. Прилуцький, О.М. Овчаренко, О.Б. Прокопенко, А.В. Смирнов та інші.

Разом із тим, слід зазначити, що комплексного вивчення питань безпосереднього співвідношення судової гілки влади та громадської думки наразі в Україні не здійснювалося, а також не визначалися основні фактори, які впливають на формування громадської думки.

Громадська думка – важливе для кожної людини явище, адже впродовж життя кожен неодноразово стає об'єктом її впливу або впливає на неї. Політики, політологи, дослідники, ЗМІ, журналісти, соціологи, суспільні психологи, філософи займаються громадською думкою як істотною частиною суспільного життя. Також громадська думка є предметом наукових досліджень, й щоразу більша зацікавленість вивченням громадської думки є очевидністю для середньостатистичного жителя. Загалом громадська думка формується щодо справ, які є предметом конфлікту і непорозуміння у суспільстві, а

відтак мають суспільне значення. Відмінність поглядів, емоційних настроїв різних суспільних груп, суперечність думок, які вказують на незгоду суспільства у певних справах і на консенсус в інших справах, – усе це істотні дослідницькі виклики, які стимулюють вивчення громадської думки в різних напрямках [1, с. 60]. Не позбавлене важливості й вивчення проблем взаємодії громадської думки та судової влади.

Перш за все, при окресленні основних факторів, які впливають на формування громадської думки щодо судової гілки влади, слід визначити суттєві особливості власне самої громадської думки. Так, американський фахівець з паблік рилейшнз Хадлі Кентріл розробив правила, які він називає «законами громадської думки». Серед них найбільш цікавими нам видаються такі:

1. Громадська думка надзвичайно чутлива до значущих подій.
2. Незвичайні за своєю притягальною силою події здатні на певний час підштовхнути громадську думку від однієї крайності до іншої. Громадська думка не стабілізується доти, доки значення наслідків подій не стане зрозумілим.
3. Громадська думка, як правило, швидше формується під впливом подій, ніж слів – принаймні доти, доки усні заяви не набудуть значення «події».
4. Із психологічної точки зору, громадська думка в основному детермінована корисливими інтересами людей. Події, слова, або будь-які інші стимули впливають на думку лише тоді, коли очевидним є їх зв'язок з корисливими інтересами.
5. Громадська думка не перебуватиме весь час у збудженому стані доти, доки люди не відчують, що зачіпаються їхні інтереси, або доки думка, збуджена словами, не дістане підтвердження розвитком подій.

6. Оскільки зачіпаються корисливі інтереси людей, громадська думка легко змінюється.

7. Коли зачіпаються корисливі інтереси, у демократичному суспільстві ймовірно очікувати з боку громадської думки випередження практичних дій офіційних органів.

8. Коли думка поділяється незначною більшістю людей або коли думка ще істотно не структурована, доконаний факт може змінити громадську думку на користь його схвалення.

9. У критичних ситуаціях люди стають прискіпливішими при оцінці компетентності свого керівництва: якщо вони йому довіряють, то готові надати більші, ніж звичайно, повноваження; якщо вони відмовляють йому в довірі, то стають менш толерантними.

10. Люди менше чинять опір рішучим заходам, до яких вдаються керівники, якщо вони відчують, що певною мірою беруть участь у прийнятті рішень.

11. Громадська думка, як і особиста думка, має емоційне забарвлення. Якщо громадська думка ґрунтується головним чином на емоціях, то вона готова до особливо різких змін під впливом подій.

12. Якщо люди демократичного суспільства мають можливість дістати знання й користуються широким доступом до інформації, громадська думка має тверезий, здоровий глузд. Чим більше люди розуміються на власних перевагах від перебігу подій і пропонуваніх проєктів, тим швидше вони схильні погодитися з більш об'єктивними міркуваннями реалістично мислячих фахівців [2, с. 152-153].

Отже, є безліч факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, які так чи інакше можуть вплинути на громадську думку. Ми в нашій роботі зосередимо свою увагу на факторах, які, поряд з переліченими, можуть

мати вплив на формування громадської думки стосовно судової гілки влади.

Головною метою впливу на громадську думку є спонукання її до підтримки і взаємодії з органами судової влади на основі позитивного сприйняття і довіри до них. Якщо розглядати формування громадської думки щодо судової гілки влади як певну діяльність, то необхідним видається окреслення основних цілей, на досягнення яких вона спрямована. Це, зокрема:

- зміна ставлення населення до судової системи;
- викликання інтересу громадськості до діяльності судової влади;
- підвищення обізнаності громадян щодо правових питань;
- передача певних знань;
- покращення стосунків з цільовими і зацікавленими групами (наприклад, ЗМІ, громадськими правозахисними організаціями).

Усталеною вважається думка, що формування громадської думки щодо судової влади цілком залежить від поінформованості громадськості стосовно організації і діяльності органів судової гілки влади. Але ж не можна не погодитися з тим, що ставлення громадськості до судів та суддів дуже часто формується під впливом або ж неправдивої інформації, або в результаті відсутності належного розуміння громадськістю ролі суду в процесі відправлення правосуддя. Таке неналежне або невірне розуміння в деяких випадках призводить до послаблення довіри громадян до судів. Частково підвищити рівень довіри громадськості до судів можна шляхом забезпечення поінформованості громадськості про те, чим займаються суди, адже підвищення рівня доступності, прозорості та компетентності можна визначити одними з найважливіших засобів підсилення громадської довіри досудів. Але нам виявля-

ється, що вирішення тільки цього питання є недостатнім, адже очевидним є те, що формування громадської думки, основаної на довірі судовій владі, вимагає більшого, ніж простого надання інформації про діяльність судів [3, с. 96].

Останнім часом в Україні проводилися численні дослідження, соціологічні опитування щодо з'ясування ставлення громадськості до судової влади. Слід констатувати, що упродовж останніх 10 років рівень суспільної підтримки діяльності українських судів загалом демонстрував тенденцію до повільного, але постійного зниження. За результатами соціологічного опитування фонду «Демократичні ініціативи» діяльність вітчизняних судів негативно оцінює 69% українців, в той час як позитивно – лише 20%. Найбільше скептиків проживає в південних регіонах (82%), на заході (74%) та в центрі країни (73%), найменше на сході – 55%. Результати проведених різними службами соціологічних досліджень, як правило, засвідчували, що громадяни вважають суди одним із найбільш корумпованих органів державної влади та оцінюють їх діяльність як неефективну. До першочергових проблем судочинства в Україні громадяни відносять залежність суду від інших гілок та інститутів влади, а також – його корумпованість. Судову систему громадяни вважають найбільш корумпованою серед різних сфер суспільного життя. В свою чергу залежність і корумпованість судів зумовлює необ'єктивність судових рішень. Згідно результатів опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова у вересні-жовтні 2013 року, лише близько чверті опитаних громадян вважають, що під час ухвалення судових рішень судді керуються законом або обставинами справи, більшість – переконані в корисливій або кон'юнктурній мотивації суддів. Ре-

зультатом цього, на думку опитаних, є, зокрема, нерівні шанси громадян у судових процесах залежно від їх соціального та матеріального статусу. Переважно негативно оцінюють громадяни також вироки, що виносилися в політично резонансних справах, зокрема, проти опозиційних політиків. Наслідком суспільної зневіри в судовій системі і справедливому правосудді є зростання підтримки позаправових методів реалізації принципу невідворотності покарання за злочин (самосуду, допустимість якого тією чи іншою мірою визнають сьогодні більшість (56%) громадян). Результати соціологічного опитування свідчать, що негативна оцінка судової системи сформувалася не лише під впливом висвітлення її діяльності у ЗМІ, але й під впливом власного досвіду участі громадян у суді або досвіду близьких їм людей – такий досвід має кожен п'ятий громадянин України. При цьому, з багатьох питань позиції та оцінки усіх опитаних та тих, хто має той чи інший досвід участі у судових процесах, не різняться [4, с. 74]. Усе це дозволяє знов таки піддати сумніву поширену наразі тезу про те, що негативний імідж українських судів формують насамперед ЗМІ. Свій внесок у формування досить непривабливого іміджу українських судів роблять і самі суди – дедалі більше втрачаючи підтримку та довіру суспільства.

Проаналізувавши соціологічні опитування, дослідження у засобах масової інформації, врахувавши думки вчених та практиків, спробуємо виокремити основні фактори, які мають вплив на формування громадської думки стосовно органів судової гілки влади.

По-перше, формування позитивної громадської думки щодо органів судової влади тісно взаємопов'язане із дотриманням та належною реалізацією принципу доступності правосуддя. Перш за все, вра-

ховується територіальна доступність суду, коли особі легко вперше знайти будівлю суду та зручно дістатися до будівлі суду громадським транспортом. Хоча судова система України побудована за принципом територіальності, відповідно до якого в кожній адміністративно-територіальній одиниці має бути створений суд, але, на наш погляд, було б доцільним розширення мережі місцевих судів і збільшення чисельності їх суддів, а також збільшення можливостей досудового врегулювання спорів задля зменшення кількості звернень до суду. Адже брак судів і суддів нижчих інстанцій зумовлює велику завантаженість суддів і формальний підхід до розгляду судових справ, а також тривалий термін розгляду справ.

Крім того, важливим для осіб, які звертаються до суду, та одним із елементів доступності правосуддя є необтяжливість суми офіційних платежів, пов'язаних із зверненням до суду, адже на думку більшості громадян витрати на розгляд судових справ є високими, при цьому деякі з них рідко чітко уявляють собі, за які послуги вони сплачують у суді. Також враховується доступність послуг адвоката, тобто у особи має бути впевненість у тому, що, у разі виникнення такої необхідності, у будівлі суду вона зможе отримати юридичну консультацію, при цьому важливим є забезпечення державою можливості отримання безкоштовної консультації адвокатів.

Наступними факторами, які безпосередньо відіграють роль у формуванні позитивної громадської думки, є зручність та комфортність перебування у суді та його вдала внутрішня організація. Зокрема, для громадян важливим є достатність зручних місць для очікування та оформлення документів, ознайомлення з матеріалами та підготовки до слухання,

чистота та прибраність приміщення суду, зручність графіку роботи канцелярії суду, зручність та добра організованість графіку прийому громадян, врахування потреб громадян з обмеженими можливостями щодо безперешкодно потрапляння до суду і користування послугами суду. Важливу роль також відіграють комунікабельність та ввічливість працівників апарату суду, готовність бути корисними для кожного громадянина. Для відвідувачів суду важливими у спілкуванні є такі риси працівників апарату суду, як доброзичливість та повага, бажання допомогти, однакове ставлення до всіх відвідувачів, незалежно від їхнього соціального статусу та інших чинників, старанність, дисциплінованість, дотримання слова, витриманість, коректність, професіоналізм та знання своєї справи. Адже ні для кого не є секретом той факт, що останнім часом суди у своїй діяльності орієнтуються на інтереси держави (влади) більше, ніж на інтереси звичайних громадян (суспільства), що все більше проявляється зневага до людини, її гідності, прав і свобод і ця зневага проявляється в усьому – від обстановки у приміщенні суду, поведінки судді і співробітників суду до ігнорування громадянина як учасника судового процесу.

З питання довіри, на наш погляд, походить поняття прозорості судової системи, адже судова система та кожен суддя особисто має слідувати вимогам відкритості та прозорості у всіх діях, які ним вчиняються. Перш за все, йдеться про інформаційну відкритість органів судової влади. Для громадян важливо, щоб інформація, яку вони отримують у суді, буда доступною, повною та ясною. Задля цього у приміщенні суду повинно бути достатньо наочної інформації щодо: розташування кабінетів, залів судових засідань, інших приміщень; правил допуску в суд та пе-

ребування в ньому; справ, що призначені до розгляду; загальних відомостей про суд; визначення чіткого переліку документів, необхідних для звернення до суду та розгляду справи в суді, зразків таких документів; порядку сплати судових зборів та мита, реквізитів та розмірів платежів. Вся ця інформація має бути розташована на інформаційних стендах, відкритих для вільного доступу громадян. Для ознайомлення зі справами в інформаційному відділі суду було б доцільно передбачити окрему кімнату з необхідною ксерокопіювальною технікою. Крім цього, враховуючи той факт, що у світі все більше людей користуються мережею Інтернет, було б бажано всю інформацію також розміщувати на офіційній сторінці суду в Інтернеті, а також самі приміщення суду обладнати Wi-Fi зв'язком. Видається цікавою думка щодо запровадження електронного обміну інформацією сторін і суду на всіх етапах судочинства задля зведення до мінімуму особистого спілкування сторін у справі з суддями і працівниками апарату суду. Підвищенню відкритості діяльності судів буде також сприяти забезпечення доступу громадян до всіх судових рішень, а також можливості представникам ЗМІ бути присутніми на будь-якому судовому засіданні.

Звичайно, велику роль у формуванні громадської думки стосовно судів та суддів відіграють якість та ефективність відправлення правосуддя. Ступінь довіри громадян варіюється залежно від таких критеріїв, як вчасність розпочатого судового слухання, врахування побажань при призначенні дня та часу судового засідання, своєчасне отримання повісток та повідомлень про розгляд справи, обґрунтованість затримки / перенесення слухання у розгляді справи, своєчасне ознайомлення з матеріалами справи та інших факторів. Для громадян важливо, щоб їхня справа була розглянута швидко,

щоб було відсутнє явне затягування справи, а судові рішення було справедливим та обґрунтованим, написаним зрозумілою мовою. Особа, що брала участь у судовому процесі, повинна мати відчуття, що судовий процес був незалежним і неупередженим, а також мати переконання, що судові рішення буде виконаним, адже на сьогодні питання виконання судових рішень є вкрай актуальним, оскільки більшість громадян у багатьох випадках, навіть отримавши рішення суду на свою користь, не змогли домогтися виконання цього рішення відповідачем, насамперед – коли цим відповідачем був державний орган, банк або представник влади.

Справді незалежна судова система звичайно починається з суддів, які беруть на себе відповідальність поводитися та здійснювати правосуддя таким чином, щоб уряд та громадяни довіряли їм. Вимога прозорості, незалежності та ефективності функціонування судової системи посилює значення дотримання суддями етичних стандартів, сформованих у вигляді кодексів етичної поведінки судді, які створені на основі принципів доброчесності, етики, професійності, порядності, високої моральності, що сприятиме забезпеченню суддівської незалежності та, відповідно, вестиме до зростання рівня довіри суспільства до судової системи в цілому. Звичайно, громадська думка формується й на підставі враження особи, яка прийшла до суду, від самого судді: чи поважає він вас та вашу гідність, чи ставиться він до учасників процесу коректно та ввічливо, чи високі у нього моральні якості. Багато чого залежить й від того, як саме суддя веде судовий процес: наскільки він підготовлений до судового розгляду конкретної справи, чи дотримується він процедури розгляду справи, чи законним, обґрунтованим, доступним та зрозумілим є його рішення [5, с. 19]. Крім

того, важливим є своєчасність отримання рішення по справі.

Формуванню позитивної громадської думки стосовно судової влади буде сприяти подолання корумпованості, закритості та корпоративності судової системи, а також посилення відповідальності суддів, особливо за винесення незаконного рішення.

Як висновок можна підсумувати, що разом із законністю та справедливістю судових рішень джерелом формування громадської думки про діяльність судів в Україні є й рівень задоволення чи невдоволення учасників судових процесів функціонуванням судової системи, тобто

суб'єктивне сприйняття того, чи комфортно себе почував громадянин у суді, чи повну, зрозумілу він отримав інформацію та чи вчасно цю інформацію надали працівники суду. Отже, основною метою реформування судової системи України повинно стати забезпечення стабільності через дотримання законів і конституції, безпелляційне виконання вимог неупередженості та високого професіоналізму судьями всіх рівнів, вирішення проблеми невиконання судових рішень, забезпечення дотримання принципу верховенства права як одного з ключових елементів розвитку демократії в Україні, завдяки чому зросте довіра населення до судової гілки влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сасінська-Клас Т. Громадська думка суспільства в процесі зміни // ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 60-66;
2. Королько В.Г. Паблік рилейшнз. Наукові основи, методика, практика»: Підруч. – 2-е вид. доп. – К.: Вид. дім «Скарби», 2001 – 400 с.;
3. Джеральд Т. Дж. Сенюк. Довіра громадян до судів та суддів // Судова апеляція. – №3(16), 2009. – С. 95-105;
4. Суди і судова реформа в Україні: оцінки громадян: Центр Разумкова // Національна безпека і оборона. – №2-3, 2013. – С. 74;
5. Дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування: Навчальний посібник / Проект USAID «Україна: верховенство права». – Київ, 2010. – 128 с.